

R. OCHEȘEANU și A. DUMITRAȘCU

UN TEZAUR DE LA THEODOSIUS I, DESCOPERIT LA MEDGIDIA

Deși în Scythia Minor au fost aflate un număr apreciabil de tezaure aparținând secolelor IV—V e.n.¹, totuși prea puține descoperiri de acest gen au făcut obiectul unor studii mai ample, iar rezultatele cercetării publicate². Astfel că informațiile ce ne sînt oferite de aceste documente istorice de prim ordin, nu au putut fi integral utilizate în studiile de istorie dobrogeană³.

În cadrul preocupărilor ce se circumscriu problemelor privind situația provinciei de la Dunărea de Jos în secolele IV—V e.n. considerăm că nu este de prisos să facem cunoscut cit mai grabnic acest tezaur.

În ziua de 28 noiembrie 1968, prof. A. Dumitrașcu, împreună cu elevii — membrii cercului de istorie de la școala generală nr. 2 Med-

¹ Din tezaurele de sec. IV—V e.n., descoperite în Dobrogea amintim aici tezaurul de la Măcin, cf. Em. Condurachi, *Tezaurul de monede argintate de la Măcin*, în *Hrisovul*, I, 1941, pp. 77—99; tezaurul de la Tatlageac, cf. Gh. Buzdugan, *Tezaurul de la Tatlageac*, în *CNA*, XVII, 127—128, 1943, pp. 168—170; depozitul descoperit la Constanța și publicat de Gh. Poenaru-Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în *SCN*, IV, 1968, p. 399, nr. 6; precum și tezaurele de la Adamclisi și Fintîna Mare, asupra cărora B. Mitrea dă o primă informație în *Descoperiri*, în *SCIV*, IX, 1958, I, p. 155, nr. 25 și 26; tezaurul de la 6 Martie (jud. Tulcea), apud Gh. Poenaru Bordea, *Monede recent descoperite la Histria și unele probleme de circulație monetară în Dobrogea antică*, în *Pontica*, IV, 1971, p. 323, nota 22; tezaurul de la Saraiu, acum la Muzeul de istorie al R.S.R.; tezaurul de sec. V e.n. aflat în perimetrul Edificiului cu mozaic, păstrat acum la Muzeul de arheologie Constanța; tezaurul de la Mircea Vodă (Cilibichioi), cf. C. Moisil, *Monete și tezaure monetare găsite în România și în ținuturile românești învecinate (vechiul teritoriu geto-dac)*, în *BSNR*, X, 1913, nr. 19, p. 21, nr. 7.

² Tezaurele de la Măcin și Tatlageac, vezi Em. Condurachi, *op. cit.*, pp. 77—99; Gh. Buzdugan, *op. cit.*, pp. 168—170.

³ Ne gândim la importanța ce ar avea publicarea tezaurului de la Adamclisi pentru cunoașterea secolului IV e.n., și al cărui moment de îngropare ar putea fi coroborat cu nivelul de distrugere surprins recent în cetate; sau la tezaurul găsit pe pavajul cu mozaic și care ne sugerează, cel puțin, o dezafectare a terasei cu paviment. În sec. V e.n., cu mult înainte de dispariția edificiului tomitan, dacă acesta își încetează existența în sec. VI e.n.

gidia, au vizitat cariera de argilă a Fabricii de cărămidă din localitate, pentru a culege material arheologic. Cariera, care se află situată în marginea de nord-vest a oraşului, a afectat o aşezare rurală romană⁴.

În malul nordic al carierei se profilau trei gropi conţinând material arheologic. Din una din gropi, în timpul săpăturilor la carieră, a apărut o amforetă, a cărei gît şi torti au fost sparte de lucrători. Observînd vasul, grupul de elevi a degajat pămîntul din jurul amforetei. Astfel s-a putut recupera restul vasului în care s-a găsit un bloc compact de monede. În aceeaşi groapă au apărut şi numeroase fragmente ceramice şi oase de animale.

Datorită informaţiilor neconcludente pe care le posedăm, nu putem şti dacă cele trei gropi reprezintă urmele a tot atîtea bordeie, sau sînt doar gropi menajere.

Amforeta cu caneluri este lucrată dintr-o pastă roşie bine arsă. Suprafaţa vasului este acoperită cu un slip de culoare bej-verzui⁵. Înălţimea păstrată 34 cm., diametru 11 cm.

În vas au fost găsite un număr de 31 monede de bronz şi de argint, romane imperiale şi coloniale emise de cetăţile din Moesia Inferior şi Thracia.

Amforeta şi monedele au fost donate de descoperitori în vara anului 1971 Muzeului de arheologie Constanţa⁶.

CATALOGUL MONEDELOR DIN TEZAUR

Roma

1. *Vespasian.*

AE. ↓. 10,87 g. 26 mm. Foarte tocită.
BMC, II, 756. Anul 76 e.n.

2. *Antonius Pius.*

AR. ↓. 2,64 g. 18 mm. Foarte tocită.
BMC, IV, 173. Anii 140—144.

3. AE. ↖. 11,76 g. 24,5 mm. Tocită.

BMC, IV, p. 336, +. Anii 155—156.

4. *Philippus I.*

AR. ↓. 5,28 g. 22 mm. Tocită.
Cohen², 32. RIC, 29. Anii 244—247.

5. *Otacilla.*

AR. ↗. 3,22 g. 22,3 mm. Puţin tocită.
Cohen², 4. RIC, 125 (c). Anii 246—248.

⁴ Poate o altă aşezare rurală decît acel Vicus Urb..., pentru localizarea acestui vicus la Medgidia vezi CIL, III, 14441; Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, 1900, p. 205, nr. 28; Emilia Doruţiu, *Precizări topografice despre unele inscripţii dobrogene*, în SCIV, XV, 1, 1964, p. 132, nr. 4.

⁵ Vezi f. 1.

⁶ Tezaurul a fost înregistrat în registrul de creşterea colecţiilor la nr. 71.

Arelate.

6. *Constantin II.*

AE. ↓. 2,81 g. 18,5 mm. Tocită.
RIC, 255. Anii 322—323.

QXAR

Siscia.

7. *Constantinopol.*

AE. ↓. 2,24 g. 16,2 mm. Tocită.
RIC, 241. Anii 334—335.

BSIS

Thessalonica

8. *Valens.*

AE. ↑. 2,13 g. 16,4 mm. Tocită.
LRBC, II, 1781. Anii 367—375.

M | X
TES

Heraclea.

9. *Galerius.*

AE. ↓. 5,82 g. 26,3 mm. Tocită.
RIC, 37 a. Anii 308—309.

HTG

10. *Constantius II*

AE. ↑. 1,87 g. 16,4 mm. Puțin tocită.
RIC, 123. Anii 330—333.

SMHF

11. *Roma.*

AE. ↓. 2,10 g. 17,2 mm. Tocită.
RIC, 129. Anii 330—333.

SMHE

Constantinopol

12. *Constantius II.*

AE. ↑. 2,78 g. 17,1 mm. Tocită.
LRBC, II, 2043. Anii 351—354.

CONSA

13. *AE. ↓. 2,37 g. 17,5 mm. Tocită.*

LRBC, II, 2043. Anii 351—354.

C[ONS]?

14. *Iulian II.*

AE. ↓. 2,49 g. 19,6 mm. Tocită.
LRBC, II, 2060. Anii 361—363.

CONSP

15. *Theodosius I.*

AE. ↓. 4,97 g. 21,2 mm. Foarte tocită.
LRBC, II, 2172. Anii 383—392.

[CONS]?

Nicomedia

16. *Constantin I.*

AE. ↓. 1,37 g. 17 mm. Mult tocită.
RIC, 188. Anii 330—335.

SMNS

17. *AE. ↑. 1,36 g. 14,2 mm. Puțin tocită.*

LRBC, I, 1132. Anii 337—341.

SMNB

Cyzicus

18. *Diocletian.*

AE. ↓. 3,05 g. 20 mm. Tocită.
RIC, 15 a. Anii 295—299.

KΓ

19. *Galerius*.
AE. 7. 2,27 g. 21 mm. Tocită.
RIC, 19 b. Anii 295—299. KA
20. *Constantin I*.
AE. ↓. 2,81 g. 19,3 mm. Tocită.
RIC, 3. Anii 313—315. $\frac{1\Delta}{SMK}$
21. *Licinius*.
AE. ↓. 2,70 g. 22,4 mm. Tocită.
RIC, 4. Anii 313—315. $\frac{1s}{SMK}$
22. *Crispus*.
AE. ↓. 3,13 g. 19 mm. Puțin tocită.
RIC, 10. Anii 317—320. $\frac{**r}{SMK}$
Antiochia
23. *Constantin II*.
AE. ↑. 2,15 g. 19 mm. Tocită.
RIC, 87. Anii 330—333, 335. SMANΘ
24. *Constans*.
AE. ↑. 1,11 g. 14,6 mm. Foarte tocită.
LRBC, I, 1384. Anii 337—341. $\frac{1}{[S] MAN?}$
Monede coloniale grecești.
25. *Mesambria : Philippus II*.
AE. √. 10,95 g. 26,2 mm. Tocită.
BMC, Thrace, Mesambria 23.
26. *Nicopolis : ?*
AE. ↓. 2,51 g. 15,5 mm. Foarte tocită.
Pick, ?
27. *Marcionopolis : Elagabal și Iulia Maesa*.
Av. AVT K M AVP ANTΩNEINOC IOVIA MAICA AVT Bustul împăratului,
laur. drap. spre dr., bustul împărătesei diad., drap.
spre st.
Rv. VII KA ANT CE... MAPIANOΠOITΩI . Tyche spre st.
ține pateră și cornul abundenței ; în
cîmp st. E. AE. ↓ 10,15 g. 26,3 mm. Tocită.
Pick, 964 var.
28. *Marcianopolis : Philippus II*.
AE. 7. 10,45 g. 26,4 mm. Tocită.
Pick, 1209.
29. *Callatis : Septimius Severus*.
Av. AYT C A P E P / C E Y H P O C Π E P / T Capul laur, spre dr.
Rv. KAAAATΘ/ANΩN. Nike, în chiton și hymation,
cu aripile desfăcute, merge spre dr. și ține în
mîna dr. o cunună, iar în mîna st. o ramură ;
în cîmp dr. ©
AE. ↓ 11,19 g. 25 mm. Tocită.
Pick, —
30. *Tomis : Lucilla*.
AE. ↓. 4,84 g. 21,3 mm. Tocită.
Pick-Regling, 2679.
31. *Tomis : Iulia Domna*.
AE. 7. 3,31 g. 17,9 mm. Tocită.
Pick-Regling, 2815.

În acest depozit se află două monede ce constituie noutăți numismatice. Moneda bătută de Marcianopolis pentru Elagabal și Iulia Maesa este o variantă pentru legenda aversului la tipul înregistrat de B. Pick în corpusul său la nr. 964⁷. Cea de-a doua monedă, emisă la Callatis de Septimius Sever, nu este consemnată în lucrările de specialitate⁸. Totuși nu este exclusă posibilitatea ca piesa noastră să fie un exemplar mai bine păstrat decât moneda ce provine din tezaurul de la Mangalia 1960 și a fost publicată de C. Preda⁹.

În ceea ce privește atelierele din care provin monedele imperiale și ordinea de frecvență a monetărilor pentru sec. IV e.n. situația se prezintă astfel :

F 1

⁷ Pentru descrierea monedei, vezi mai sus inventarul tezaurului nr. 27.

⁸ Pentru descrierea monedei vezi mai sus inventarul tezaurului nr. 29.

⁹ C. Preda, *Monede rare și inedite — Histria, Callatis și Tomis — din tezaurul de la Mangalia*, în SCN, IV, 1968, p. 224, nr. 4 ; mai pe larg asupra monedei vezi și R. Ocheșeanu, *Monede rare și inedite din colecțiile Muzeului de arheologie Constanța*, moneda nr. 2, în acest volum.

Atelierul din Roma este prezent cu cinci monede, din care trei de argint, dar toate monedele sînt emise în secolele I—III e.n. Astfel că monetăria din Roma nu intră în cadrul discuției noastre.

Din Arles¹⁰, singura monetărie extrem-occidentală prezentă în acest tezaur, se află doar o monedă de sec. IV e.n., sau un procent de 5,260%¹¹. De asemenea, Siscia și Thessalonica sînt prezente cu cîte un exemplar. Restul monedelor provin din atelierele răsăritene ale imperiului. În ordinea frecvenței, atelierele sînt următoarele: Cyzic cu cinci exemplare și un procent de 26,300%; Constantinopol este prezent cu patru piese și cu un procentaj de 21,040%; Heraclea cu trei monede și un procent de 15,780%; precum și Nicomedia și Antiochia cu cîte două exemplare, adică fiecare cu un procent reprezentînd 10,520%.

Așa cum reiese din structura acestui tezaur, numerarul aflat în circulație în sec. IV e.n. în Dobrogea provenea mai ales din monetăriile orientale¹². Pînă la înființarea atelierului din Constantinopol, majoritatea pieselor provin din Cyzic și Heraclea¹³, după anul 326, monetăria din Constantinopol ocupă primul loc¹⁴.

Cele șapte monede coloniale sînt emise de Tomis, Callatis, Marcianopolis, Nicopolis și Mesambria, deci, de cetăți al căror numerar circula curent pe teritoriul provinciei dintre Dunăre și Mare în secolele I—III e.n.¹⁵.

Monedele emise pînă în anul 294 sînt în număr de 12 și reprezintă un procent de 38,700% din totalul exemplarelor.

Datorită numărului mare de monede anterioare secolului IV e.n., aflate în acest tezaur, ne aflăm în situația de a nu ști dacă, structura tezaurului de la Medgidia reflectă cu adevărat caracterelor generale ale circulației monetare la Dunărea de Jos după catastrofa de la 378¹⁶, și,

---

¹⁰ O monedă emisă la Arles a fost descoperită la Isaccea, cf. Gh. Poenaru-Bordea, *Monede recent descoperite la Histria și unele probleme de circulație monetară în Dobrogea antică*, în *Pontica*, IV, 1971, p. 323, nota 22.

¹¹ Procentele se referă numai la cele 19 monede, emise după reforma monetară din anul 294.

¹² Vezi Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 324; precum și tabelul monetăriilor la Gh. Buzdugan, *op. cit.*, p. 170.

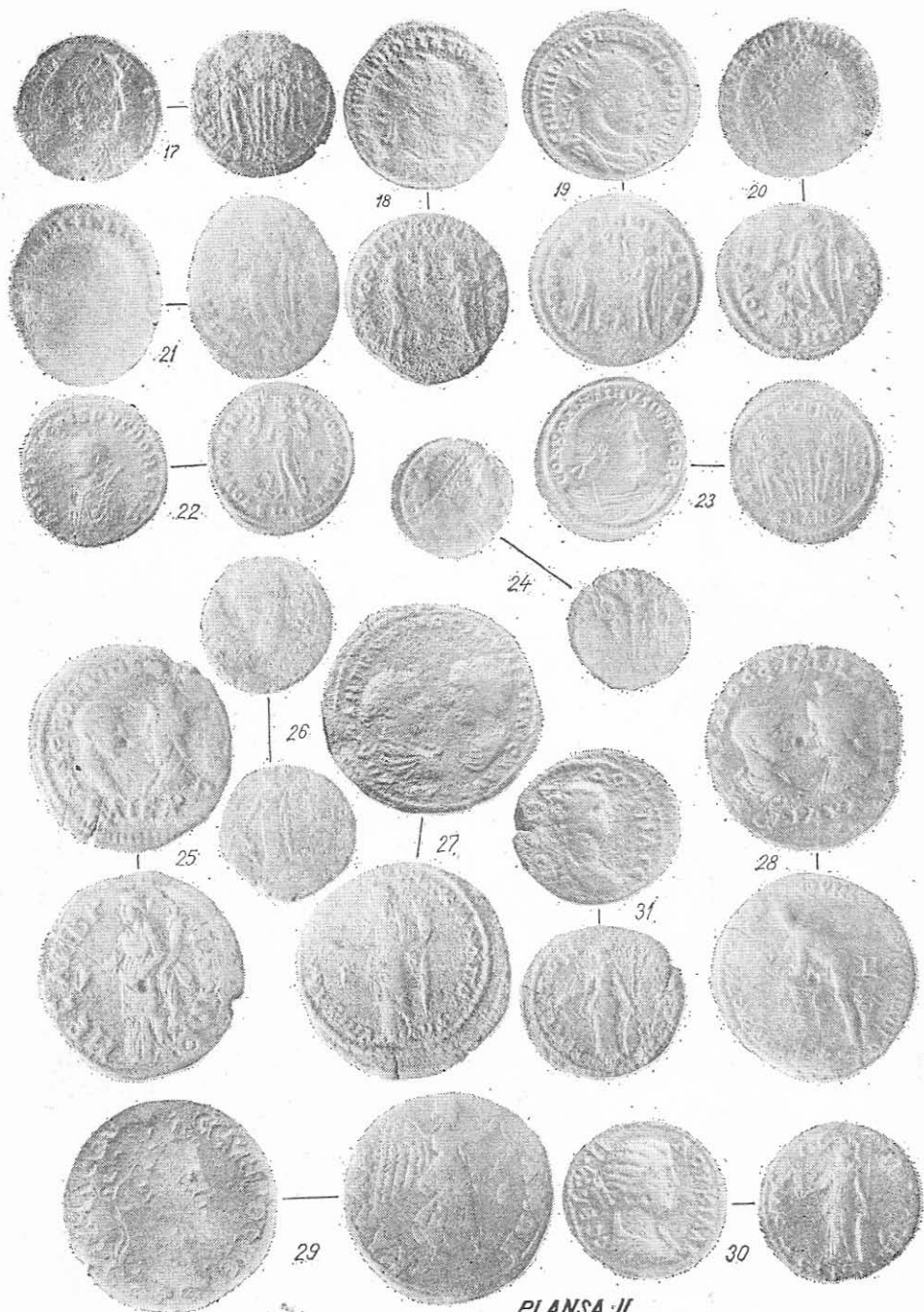
¹³ Vezi Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 324, dar pe primul loc Heraclea și apoi Cyzic; pentru comparație vezi și indexul II, monetării, la R. Ocheșeanu și Gh. Papuc, *Monede grecești, romane și bizantine, descoperite în Scythia Minor*, I, în acest volum.

¹⁴ Vezi Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 324; R. Ocheșeanu și Gh. Papuc, *op. cit.*, index II în acest volum; Gh. Buzdugan, *op. cit.*, p. 170, unde pentru monede post 326, frecvența atelierelor este următoarea: Constantinopol = 29 monede, Nicomedia = 26, Cyzicus = 16, Heraclea = 7, Sirmium = 1. C. Stavru, *Două morminte romane la Șipote*, în mss, unde însă Cyzicus = 4; Heraclea = 4, Constantinopol = 3, Nicomedia = 2, Thessalonica = 2, Sirmium = 1.

¹⁵ E.g. C. Preda, *Date și concluzii preliminare asupra tezaurului descoperit la Mangalia în anul 1960*, în *SCIV*, XII, 1961, pp. 241—251, vezi și R. Ocheșeanu și Gh. Papuc, *op. cit.*, monede grecești, Adamclisi, nr. 1—4.

¹⁶ Tezaurul de la Tatlageac precum și depozitul din mormîntul II de la Șipote, conțin numai monede de sec. IV e.n., ceea ce confirmă o circulație normală în Dobrogea înaintea catastrofei de la Adrianopol; vezi și Gh. Poenaru-Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în *SCN*, IV, 1968, p. 399, nr. 6.

PLANȘA II

dacă, se poate surprinde în componența sa mulțimea nominalelor ilustrate prin emisiuni de mult ieșite din uz, tocmai datorită acelei penurii de informații atât de mult resimțită în studierea fenomenelor monetare de sec. IV—V e.n.¹⁷. Pentru Medgidia referirile și comparațiile necesare se reduc doar la un singur tezaur, care este ascuns, după toate probabilitățile, la aceeași epocă¹⁸. În tezaurul de la Strunga, din totalul pieselor identificate, un număr de 15 monede, sau un procent de 25,85%, sînt emise înaintea domniei lui Diocetian¹⁹. Astfel că este foarte probabil ca cele două tezaure să ilustreze mai degrabă reintegrarea în circulație a emisiunilor anterioare secolului IV e.n., datorită lipsei de numerar adecvat²⁰, decît să reprezinte cazuri particulare, generate de evenimente locale și lipsite de o semnificație mai largă.

Oricum, în structura celor două tezaure, considerăm că am surprins fenomenele de criză monetară reflectate prin lipsa acută de numerar adecvat, lipsă ce este resimțită pe piața Scythiei Minor în deceniul 9 al sec. IV e.n.²¹. Numai astfel ne putem explica și tezaurizarea unor emisiuni fără putere de circulație, bătute în secolele I—III e.n.²², și care nu puteau fi tezaurizate decît într-o epocă de criză, ca aceea din deceniul 9 al sec. IV.

Momentul alcătuirii și mai apoi al ascunderii tezaurului, care se încheie cu o monedă emisă de Theodosius în jurul anului 383, nu poate fi pusă decît în legătură cu evenimentele tulburi din ultimele decenii ale sec. IV e.n., cînd, după dezastrul de la Adrianopol, provincia Scythia Minor era infestată de populațiile gotice²³.

¹⁷ Gh. Poenaru Bordea deplîngea această situație, cf. Gh. Poenaru-Bordea, *op. cit.*, p. 397.

¹⁸ Tezaurul de la Strunga, care conține trei monede de la Theodosius I, cf. Octavian Iliescu, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare*, în SCN, II, 1958, p. 453, nr. 10.

¹⁹ Din păcate, acest tezaur este publicat numai ca listă de împărați.

²⁰ Astfel în tezaurul de la Medgidia sînt doar două monede emise după stîngerea dinastiei constantiniene (363 e.n.), adică 6,45% din totalul monedelor, iar la Strunga sînt doar trei monede, toate emise de Theodosius, reprezentînd un procent de 5,16% din monedele identificate.

²¹ Pentru reintegrarea în circulație a monedelor ieșite din uz, vezi Gh. Poenaru Bordea, *Monede recent descoperite la Histria și unele probleme de circulație monetară în Dobrogea antică*, în Pontica, IV, 1971, p. 321.

²² O monedă de la Domitian, precum și o monedă de sec. I, dar pe care nu am putut-o determina, am găsit și într-un mic depozit monetar de caracter funerar, descoperit de curînd la Mangalia și care se încheie cu o monedă de la Commodus.

²³ Ar putea fi ascuns în prima parte a domniei lui Theodosius, moneda fiind, după siglă, emisă pe la începutul perioadei 383—392, pînă la sosirea împăratului la Dunărea de Jos în 386. Dar, gradul de tocire al monedei, ar putea face ca acest depozit să fie îngropat și după această dată, dacă nu cumva moneda este slab imprimată din batere. Oricum, la această dată nu avem elemente suficiente pentru a localiza evenimentul ce a dus la imposibilitatea ca acest tezaur să fie recuperat de către proprietar. Pentru perioada 383—392 la Dunărea de Jos, vezi I. Barnea, *Dobrogea de la Teodosiu I la Iustinian (379—527)*, *Federații goți în Dobrogea*, în *Din istoria Dobrogei*, II, 1968, pp. 402—405.

Numai publicarea viitoarelor descoperiri monetare, dar mai ales reanalizarea tezaurelor deja cunoscute, vor confirma sau nu încheierile noastre, pe care, datorită circumstanțelor, nu le putem socoti decât provizorii.

UN TRÉSOR DE THÉODOSE I, TROUVÉ À MEDGIDIA

Résumé

Les auteurs présentent un trésor de monnaies romaines, impériales et des colonies, découvert fortuitement à Medgidia, en 1968, sur la carrière d'argile de la fabrique de briques de cette localité.

Le trésor renferme 31 monnaies, dont 5 exemplaires romains des Ier—IIIe s. de n. è. (3 étant en argent), et 7 monnaies des colonies grecques de Messembria, Marcianopolis, Nicopolis, Callatis et Tomi, le reste représentant des monnaies en bronze du IVe s. de n. è.

Les auteurs sont d'avis que le trésor a été constitué et caché pendant les premières années du règne de l'empereur Théodose I, notamment après 378, année de la catastrophe d'Adrianople (la dernière monnaie étant datée, d'après LRBC, des années 383—392 de n. è.). On explique la remise en circulation des monnaies du Ier—IIIe s. et leur thésaurisation par le manque de numéraire adéquat, dans les conditions troubles de la 9ème décennie du IVe s. de n. è. en Scythie mineure, par suite de la présence des Gothes.

EIN MÜNZSCHATZ VON THEODOSIUS I. IN MEDGIDIA

Zusammenfassung

Die Verfasser beschreiben einen im Jahre 1968 zufällig in Medgidia in der Tongrube der Ziegelfabrik der Ortschaft gefundenen Schatz von römischen Münzen der Kaiserzeit und der Kolonien.

Der Schatz besteht aus 31 Münzen, davon 5 Exemplare aus der römischen Kaiserzeit von 1. bis 3.Jh.u.Z. davon 3 aus Silber sind; 7 griechische Münzen der Kolonien Messembria, Marcianopolis, Nicopolis, Callatis und Tomis; die übrigen sind Bronzemünzen aus dem 4.Jh.u.Z.

Die Verfasser geben der Meinung Ausdruck, daß der Schatz nach dem Jahre 378 (Niederlage bei Adrianopel), in den ersten Jahren der Herrschaft Kaisers Theodosius I. zusammengetragen und versteckt wurde (die letzte Münze datiert nach LRBC in die Jahre 383—392 u.Z.). Die Verfasser erklären den erneuten Umlauf und die Hortung der Münzen aus dem 1.—3. Jh. durch den Geldmangel, der in den wirren Verhältnissen des 9. Jahrzehnts des 4. Jh. durch die Anwesenheit der Goten in Kleinskythien herrschte.